

הקונה שני אילנות (בבא בתרא פא-פב)

גליון 431

איתא במשנה בדרף פא. הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו הרי זה לא קנה קרקע. רבי מאיר אומר קנה קרקע וכו'. קנה שלשה קנה קרקע. הגדילו ישפה (יקצוץ).

ובדרף פב. שלשה קנה קרקע. וכמה, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן הרי זה קנה תחתיהן וביניהן וחוצה להן (פב:) כמלוא אורה וסלו. מתקיף לה ר' אלעזר השתא דרך אין לו, אורה וסלו יש לו וכו' א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא לימא ר' אלעזר לית ליה דשמואל רביה דאמר שמואל הלכה כר' עקיבא דאמר מוכר בעין יפה מוכר. א"ל לא מתוקמא מתניתין כר' עקיבא. ממאי מדקתני הגדילו ישפה, ואי ס"ד רבי עקיבא היא אמאי ישפה, האמר מוכר בעין יפה מוכר. א"ל אימור דא"ר עקיבא גבי בור ודור דלא מכחשי ארעא, גבי אילן מי שמעת ליה וכו', עכ"ל הגמ'.

ר' חייא בר אבא אמר בשם ר' יוחנן דהקונה ג' אילנות יש לו גם מסביב לאילנות שטח כדי ללקט פירותיו. והקשה רבי אלעזר דהא המוכר בור לחבירו, אין ללוקח דרך להגיע לבור, אפי' שצריך שיוכל להגיע לבור, וא"כ מדוע כאן זוכה אפי' בשטח מסביב לאילנות שאין צריך לו כ"כ כמו דרך.

והקשה רב נחמן בר יצחק שר' אלעזר נקט בקושיתו דלא כר"ע דהא ר"ע ס"ל דהמוכר בור יש לו דרך כי המוכר בעין יפה מוכר, ומדוע נקט דלא כרבו שמואל שפסק כר"ע. ותירץ רבא דר"א למד שהמשנה ודאי אינה כר"ע דהא מבואר במשנה דאם הגדילו הענפים יש למוכר זכות לקצוץ את הענפים היוצאים, והא לר"ע דמכר בעין יפה ודאי מכר לו גם האפשרות שיגדלו הענפים. ודחה רב נחמן שכאן יודה ר"ע דישפה כי גם אם אדם מוכר בעין יפה אבל לא כשזה על חשבונו, שיכחיש משדהו כי הצל שנוצר מהענפים יזיק לשדהו. והנה שיטת הרשב"ם (בדרף לז:) דמה שמבואר במשנתנו דהקונה שני אילנות לא קנה קרקע הוא דלא כרבי עקיבא, דלרבי עקיבא דס"ל המוכר בעין יפה מוכר, הקונה ב' אילנות קנה קרקע.

מאידך, הרבה ראשונים נקטו דלא כרשב"ם, וס"ל שגם לר' עקיבא לא קנה קרקע אלא בקונה ג' אילנות כרבנן. בחי' הרשב"א (פא.) כתב דנתינת קרקע לשנים ולשלשה לאו בעין רעה ועין יפה תליא מילתא אלא אי הויא ארעא טפלה להם ליקרות שדה אילן אם לאו. והוכיח דלא כרשב"ם דהא בסוגיין הוכיחו דהמשנה דלא כר"ע מזה שאמרו שישפה, והרי לרשב"ם מוכח מהרישא של המשנה דלא כר"ע דהא לר"ע הקונה שני אילנות קנה קרקע. וע"כ דבזה לא נחלק ר"ע, דלכו"ע קנה שנים לא קנה קרקע. וכן נקטו בתוס' בדרף לז:.. אבל הרשב"ם למד (שם בדרף לז:) דלמרות שיש נידון בגמ' לגבי הסיפא של המשנה אי הוי כרבי עקיבא אבל הרישא ודאי דלא כרבי עקיבא.

והנה בגמ' בדרף פא. תנן התם הקונה שני אילנות בתוך של חבירו מביא (ביכורים) ואינו קורא. ר"מ אומר מביא וקורא. והביא בתוס' רי"ד שהר"י כתב דר"מ ס"ל כר"ע דמוכר בעין יפה מוכר, דהכי משמע לעיל דפלוגתא דר"ע ורבנן הוי במוכר שני אילנות. ותימה דבשום מקום אינו מזכיר אלא ר"ע (ולא ר"מ).

וכתב בתוס' רי"ד דר"מ ס"ל דשני אילנות נמי שדה מיקרו. וכל מה שאמרו רבנן בג' אילנות שהן חשובין שדה וקנה תחתיהן וביניהן וחוצה להן אמר ר' מאיר בשני אילנות. ור"ע נמי דפליג עם רבנן בשני אילנות ואמר דיש לו קרקע לאו דסבירא ליה כר"מ, דההוא קרקע הוא משום מטעתן בלבד, שאם ימותו שיהא נוטע אחרים תחתיהן. ואילו ר"מ סבר דקנה קרקע שתחתיהן וביניהן וחוצה להן כמלוא אורה וסלו הילכך אין להשוות סברתם יחד.

חזינן דסבר התוס' רי"ד כרשב"ם דלר"ע הקונה שני אילנות יש לו קרקע אבל אין דינו כקונה ג' שנחשב כשדה ממש אלא רק קנה תחת האילנות שאם יתייבשו יוכל לנטוע חדשים במקומם. ורק לר"מ הוי קונה שנים כקונה שלשה.

וכן מדויק לכאור' ברשב"ם לעיל (לז: בד"ה לר"ע דאמר) אית ליה ללוקח מקום האילנות על הקרקע ליטע אחרים במקומן שימותו. משמע שזה כל מה שיש לו. (ואולי כתב כן רק כלפי דלרבנן אינו יכול לנטוע). והנה לשיטת הרשב"ם דס"ל דלר"ע הקונה ב' אילנות יש לו קרקע נחלקו מה הדין בקונה אילן אחד. בתוס' בדף עא. (בד"ה אמר רב הונא וכו') כתבו וא"ת לפי' רבינו שמואל דלר"ע דאמר בעין יפה מוכר קנה אילן אחד יש לו קרקע וכו'. וכן כתב בחי' הרשב"א (עב). וכן כתב בתוס' רי"ד (פב:) דגם בקונה אילן אחד יש לו קרקע לנטוע חדש כשיתייבש.

מאידך בשטמ"ק (דף פב.) כתב בשם הראב"ד דלר"ע בקנה שני אילנות יש לו קרקע אבל באילן אחד אין לו קרקע. דרק בשני אילנות דחשיבי מכר גם את הקרקע אבל אילן אחד לא חשיב כלל. וכן כתב בהשגות הראב"ד על הרי"ף (בדף לח. לדפי הרי"ף). ושם (בדף מא.) הוסיף דאשכחן נמי לר"מ דס"ל הכי שנים יש להם קרקע, אחד אין לו קרקע.

לסיכום יוצא דלשיטת הרשב"ם לר"ע הקונה ב' אילנות קנה קרקע. ונחלקו אי קנה הקרקע לגמרי כמו בג' או שקנה רק עבור נטיעת חדשות כשיתייבשו. ועוד נחלקו בקנה אילן אחד אם גם בכה"ג קנה קרקע או לא. למעשה נפסק בשו"ע (חו"מ סי' רטז סע' ט) הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו אין לו קרקע לפיכך אם מת האילן או נקצץ אין לו כלום. וכתב בביאור הגר"א דלא כרשב"ם וכו' דלר"ע דקי"ל כוותיה אפי' בב' קנה קרקע וכו' וראיה דסוגיא דפרק ה' דף פג דאיבעיא להו שנים בתוך וא' כו' ור' יוחנן אמר שם כחצובא ובשני אילנות לא משכחת להו וכן כל הסוגיא, הרא"ש שם.

והיינו דכתב הרא"ש (פרק ה סי' יא) וז"ל ומדבעי כחצובא (כצורה של סגול) אלמא קונה שני אילנות אין לו קרקע אפי' לר"ע דאמר מוכר בעין יפה הוא מוכר דבשני אילנות לא משכחת כחצובא. והיינו דהרי פוסקים כר"ע דמוכר בעין יפה, ואם פשוט בגמ' שצריך ג' אילנות בהכרח דלהלכה פשוט שבב' אילנות אין קרקע. ועוד כתב דשקלו וטרו הני אמוראי בתראי בשנים בתוך שלו ואחד על המצר אם מצטרפים להיחשב ג' כדי שיהיה לו קרקע וע"כ דפשוט דבשנים בלבד אין קרקע.

והנה בקנה ג' אילנות מוסכם דקנה קרקע. אמנם ברמב"ם (פ"ב ביכורים הי"ג) כתב הקונה אילן בתוך שדה חבירו אינו מביא לפי שאין לו קרקע. שלשה יש לו קרקע ואף על פי שאין לו אלא אילנות בלבד הרי הוא כמו שקנה קרקע.

ברמב"ם משמע שבקנה ג' לא קנה ממש את כל הקרקע, וצ"ב. וביאר בר"י קורקוס שכוונתו דאע"פ שזה לא קנה בפירוש אלא אילנות ואין עיקר דעתו אלא על האילנות, והקרקע לא הזכירו ולא פירשו בשעת המקח וא"כ הרי הוא כמי שאין לו קרקע ואיך יאמר פרי האדמה אשר נתת לי וכו' אפ"ה כיון דסתמא יש לו הרי הוא כאילו קנה קרקע. ולפי דבריו למעשה קנה לגמרי את הקרקע.

אמנם בחי' רבנו חיים הלוי (שם) כתב דבאמת בקנה ג' אילנות עצם הקרקע אינה קנויה לו בגופה דגוף הקרקע לא בטיל לגבי האילנות ורק דזכות נטיעה וזריעה היא שיש לו בהקרקע לעולם וכו' מ"מ שפיר מביא ביכורים והרי הוא כמי שיש לו קרקע וכו' ומקריא שפיר אדמתך כיון שיש לו קרקע לאילנותיה ולפירותיה והרי היא שדה אילן לעולם. והוסיף דזכות זו הוי קנין בגוף הקרקע (ולא רק קנין פירות) ולכן חייב בביכורים. אלא דצ"ע דלפי"ז יוצא שאין לו בגוף הקרקע לנטוע שם עץ נוסף דהא אין לו בגוף הקרקע אלא לשימוש אותן ג' שקנה.

ובשו"ת נחלת דוד (סי' מו) הביא את הגמ' בדף לז: דמכר אילנות ושייר קרקע, ופירש הר"י (שם בתוס' בד"ה מכר וכו') דאיירי שמכר ג' אילנות ושייר לעצמו הקרקע שבכה"ג אין לקונה בגוף הקרקע אלא דלמ"ד מוכר בעין יפה יכול ליטע אחר במקומו כשיתייבש. וכן נקט הרי"ף למעשה. וכתב שם דבכה"ג יהיה הלוקח חייב בביכורים. וע"פ זה ביאר את שיטת הרמב"ם, דאזיל בשיטת הרי"ף רבו, וכוונתו שאין לו אילנות בלבד ר"ל שאין לו תחתיהן וביניהן וחוצה להם, ואעפ"כ הרי הוא כמו שקנה קרקע שהרי מקום האילן קנוי לו לכשייבש ליטע אחר במקומו. ולדבריו יוצא שהרמב"ם איירי באופן שהמוכר שייר לעצמו הקרקע. אבל הגר"ח למד שבכל מוכר ג' אילנות כך הדין, אפי' במוכר סתמא. ועי' דרך אמונה שם (ס"ק ק').